

Dunnn-dun... Dunnn-dun... Dun-dun dun-dun dun-dun dun-dun

[Horváth Bence](#)

[FILM](#)

június 20., 20:13

- 50 évvel ezelőtt, 1975. június 20-án mutatták be a Cápát az amerikai mozikban.
- A Cápa nemcsak Steven Spielberg karrierjét robbantotta be végérvényesen, de megteremtette a nyári blockbuster műfaját is.
- Pedig a forgatás maga elátkozottnak tűnt, Spielbergnek rémálmai is voltak miatta.
- A rossz minőségű műcápa és a nyíltvízi forgatás akkor hatalmas nyűgnek tűnt, de lehet, hogy épp ezek miatt lett a film ekkora remekmű.
- A film a cápák megítélésének sem tett jót, ez olyasmi, amit Spielberg is sajnált utána.

Nem túlzás arról beszélni, hogy valóságos cápaünnep zajlik a napokban az Egyesült Államokban: tematikus [kiállítás](#), [3 órás péntek esti](#) tévéműsor, számtalan lelkes cikk és egy [új dokumentumfilm](#) is köszönti minden idők egyik legnagyobb nyári mozifilmjét, az éppen 50 évvel ezelőtt, 1975. június 20-án bemutatott Cápát.

A filmet, ami végérvényesen beindította Steven Spielberg karrierjét, ami megteremtette a nyári blockbuster műfaját, amit Quentin Tarantino pár éve „[valószínűleg minden idők legjobb filmjének](#)” nevezett, és ami évtizedekre befolyásolhatta negatívan, hogy hogyan gondolunk a cápákra.

Steven Spielberg a forgatás idején

Fotó: UNIVERSAL - ZANUCK-BROWN/Collection ChristopheL via AFP

A forgatás idején, 1974-ben a mindössze 26 éves Steven Spielberg már túl volt két komolyabb rendezésen: az 1971-es, eredetileg csak tévében bemutatott, de azóta kultikussá vált [Párbaj](#) és az 1974-es, már mozikban is játszott [Sugarlandi hajtóvadászat](#) is lelkes kritikai fogadtatásban részesült, de a Cápák ezekhez képest léptékváltást jelentett. Az idilli amerikai nyaralóváros strandja környékén garázdálkodó ragadozó történetét Peter Benchley éppen csak megjelent regénye alapján vitték filmre, és a forgatás a kezdetektől rendkívül kaotikusnak, időnként pedig egyenesen elátkozottnak tűnt.

„A Cápa volt az én Vietnamom. Alapvetően naiv emberek szálltak szembe a természettel, és a természet minden egyes nap legyőzött minket” – [emlékezett vissza](#) Spielberg a forgatásra.

Innentől a cikk csak a Kör tagjainak olvasható.

A fiatal rendező a múltidéző cikkek szerint eredetileg el se akarta vállalni a filmet, de az Universal stúdióval kötött friss szerződése miatt nem sok mozgástere volt, így végül hatalmas energiákkal vetette bele magát a munkába. Spielberg ragaszkodott ahhoz, hogy a strandjeleneteket nyílt víznél forgassák, és ez komoly kihívást és a költségek jelentős megugrását jelentette, de utólag nézve a Cápa egyik legnagyobb erénye épp az a szín- és látványvilág lett, amit a Massachusetts állambeli apró sziget, Martha's Vineyard biztosít a filmnek. A ma már a nagyon vagyonos amerikaiak üdülőszigeteként ismert helyszín már

akkor is a tehetősebb amerikai középosztály nyaralóhelye volt, ez témaként is előkerül a filmben, ahogy a helyi vállalkozók felháborodva reagálnak a hírré, hogy a nyaralószezon elején zárnák le a cápaveszély miatt a strandot.

Robert Shaw és a műcápa

Fotó: UNIVERSAL - ZANUCK-BROWN/Collection ChristopheL via AFP

Szintén a film autentikussághoz ad hozzá, hogy csak kevés hivatásos színész játszott benne, a városlakók többsége ténylegesen helyi lakos volt, akik gyakorlatilag saját magukat alakították, de persze ez is olyasmi, ami nehezítette a munkát. Mint a kevés profi színész egyike, Richard Dreyfuss [később visszaemlékezett](#),

forgatókönyv, stáb és cápa nélkül kezdték el a forgatást.

A film forgatása az eredetileg tervezett 55 napról végül 159 napra nőtt, a költségvetése pedig ez idő alatt megháromszorozódott, az akkoriban jelentősnek számító 9 millió dollárra, mindezek miatt végig hatalmas volt a nyomás Spielbergen. 1975-ben, a filmet bemutató cikkekben fontosnak tartották megjegyezni, hogy egy 26 éves rendező a több millió dolláros költségnövekedést és a jelentős csúszást is megúsza kirúgás nélkül, és a [mostani. beharangozó cikkek](#) szerint a júliusban megjelenő visszaemlékező dokumentumfilmben is arról beszél Spielberg, hogy semmi szórakoztató nem volt a Cápa készítésében, rémálmai is voltak a forgatás közben.

A használhatatlan cápa

Az eredeti helyszínek használata mellett a Cápa másik nagy erénye, hogy a terror jellemzően nem közvetlenül van az arcunkba tolvá, hanem sokszor csak sejtetve van jelen: az emberekre (és kutyára) vadászó ragadózó sokszor nem jelenik meg a vásznon, hanem csak utalások, azaz hanghatások, víz alatti kameramozgások vagy John Williams legendássá vált, [pár hangból építkező minimalista zenéje](#) révén sejtjük, hogy éppen a közelben ólálkodhat.

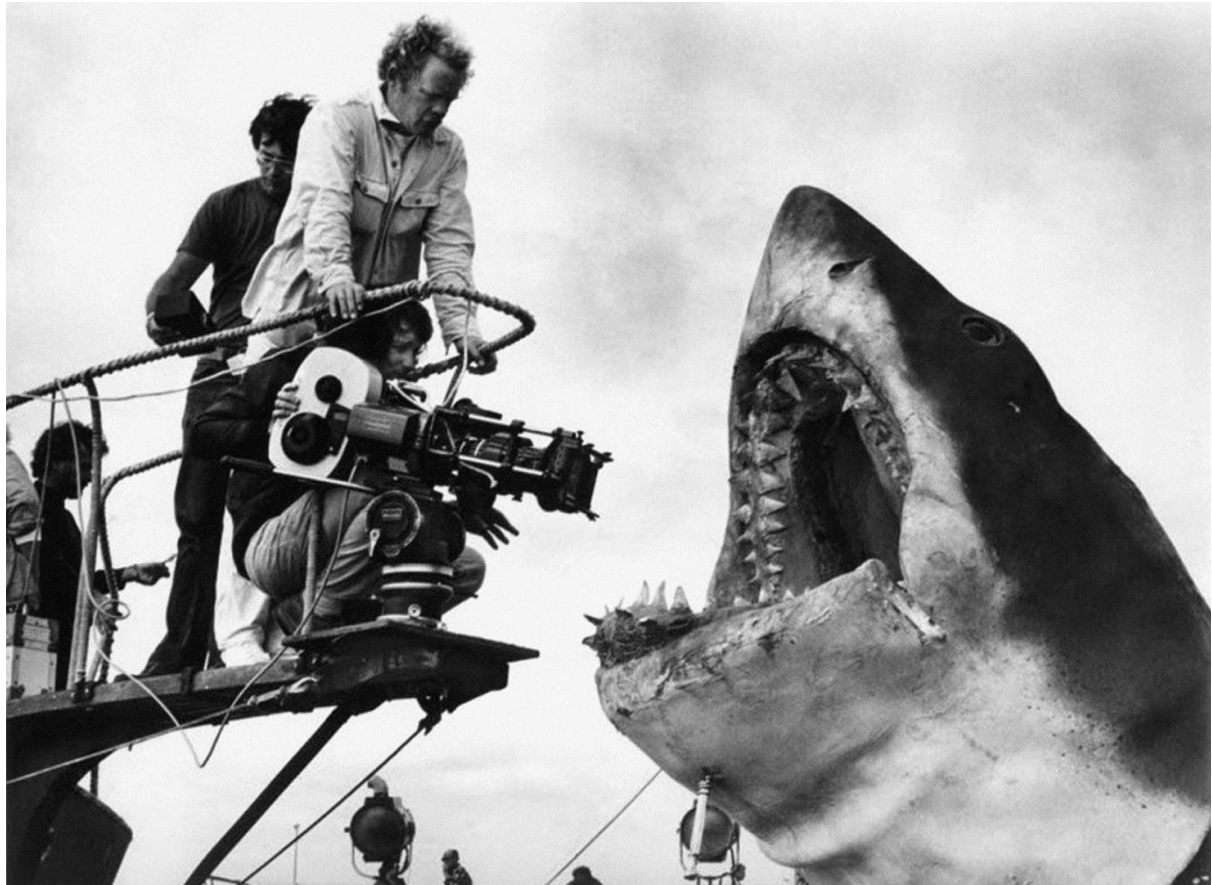
[Forrás](#)

Jól ájtjön ez a legendás strandjelenetben, ami a film első harmadában látható, és ahol a 'ki mit lát, mit nem lát' játék mesterszintre van emelve:

[Forrás](#)

A filmben a gyilkos megjelenítésének hitchcocki késleltetése egyrészt persze rendezői zsenialitás eredménye, másrészt viszont szintén a kényszer hozta magával: számos visszaemlékezésből lehet tudni, hogy Spielberg és a stáb rendkívül elégedetlen volt a három mechanikus műcápával (amiket az ügyvédje után nevezett el Bruce-nak), melyek nemcsak nem működtek megfelelően, de szerintük nem is néztek ki elég jól.

A cápaproblémák nemcsak érdemben lassították a forgatást, de Spielberg kénytelen volt [egyre inkább kitolni](#) a filmben azt a pillanatot, amikor megmutatta a ragadózót teljes egészében a nézőknek. Ezzel elérve, hogy a film legerősebb pillanataiban nem is magától a szörnytől ijedünk meg, hanem az érzéstől, hogy nem tudjuk *ki lakik odalent, kit rejt a víz*.

Fotó: UNIVERSAL - ZANUCK-BROWN/Collection ChristopheL via AFP

Az ötvenedik évfordulóra írt visszatekintő kritikák épp ezért nem győzik hangsúlyozni, hogy a technikai korlátozás igazából mekkora áldásnak bizonyult: ma már CGI-vel meg AI-alapú eszközökkel bármilyen szörnyet könnyedén le lehet generálni, ez pedig elég látványosan vitte el abba az irányba a hollywoodi filmgyártást, hogy a sejtetés és a képzelőerőnk beindítására törekvő pszichológiai nyomasztás helyett a minél látványosabb szörnytobzódás kap helyet a vásznon.

Szintén gyakori témája ezeknek a visszatekintéseknek, hogy valójában mennyire politikus a Cápá, azaz a fenevados ijesztgetés mellett-mögött milyen társadalomkép rajzolódik ki a filmből, már ha egyáltalán történik ilyesmi. [Előfordulnak cikkek](#), melyek a rendőr, a tudós és a háborús veterán halász összefogásában egyenesen az amerikai társadalom összeszerveződését látják a külső fenyegetéssel szemben, és vannak, akik [Watergate-filmként](#) nézik. De talán ezeknél is meggyőzőbb az az olvasat, amely a kapzsi és a veszélyekre fittyet hányó vállalkozói réteget állítja szembe a közjót védeni akaró közszolgákkal. A hasonló találgatásokat az is erősítette, hogy a regényt író Peter Benchley pár évvel korábban még Lyndon Johnson elnök [szövegírójaként dolgozott](#), és az is igaz, hogy a könyvben sokkal több társadalmi szempont előkerül, de Spielbergék sokkal inkább a cápás-tengeri jelenetekre koncentráltak.

A másik sokat felemlgetett szempont a film erőteljesen cápaellenes felütése: a Cápá sikere hatalmas cápamániát idézett elő az Egyesült Államokban, a cápák hirtelen a társadalmi rémület kiváltói lettek, annak ellenére, hogy közel sem jelentenek akkora veszélyt az emberekre, és vannak, akik szerint világos összefüggés volt a film megjelenése és a cápavadászat fellendülése között. Spielberg pár évvel ezelőtt maga is arról beszélt, hogy őszintén sajnálja a könyv és a film után a [cápapopuláció megtizedelődését](#), még ha arról persze vita is van, hogy mennyiben volt hatással a film a felpörgött vadászatra, hiszen közben az emberek az összes többi tengeri élőlényt is egyre nagyobb léptékben pusztították a 20. század második felében.

Az biztos, hogy megítélését tekintve különösen rosszul járt a főszereplő fehér cápa (*Carcharodon carcharias*), ami a film után az emberekre leselkedő, [bosszúszomjas szörnyetegként](#) került be a kollektív tudattalanba, annak ellenére, hogy elvértve támadnak emberre, és mint tengerbiológusok [fogalmaznak](#), évente eleve többen halnak meg szelfikészítés közben, mint cápatámadásban. Persze a film nem is célozta, hogy tengerbiológiailag alapos legyen, inkább az ősi emberi félelmekre játszott rá, ami jól át is jön a film híres, az USS Indianapolis hajó legénységének katasztrófájáról szóló monológban:

[Forrás](#)

Az atombomba alkatrészeit szállító, titkos misszióra küldött USS Indianapolis amerikai hadihajót japán tengeralattjáró lőtte ki egy torpedóval 1945 júliusában, a villámgyorsan elsüllyedő hajó legénységének több száz tagja azonnal meghalt, sokan pedig a vízbe kerültek, ahol valóban cápák is fenyegették őket. A vízbe kerülő mintegy 900 ember közül csak [316-an éltek túl azt a négy napot](#), mire a mentőalakulatok érték mentek, sokan megfulladtak vagy kiszáradtak, de voltak, akikkel cápák végezhettek. A világháborús traumát felidéző, cápákkal tűzdelt történetet felidéző monológ a film egyik legerősebb pillanata lett, és azóta is [komoly vita tárgya](#), hogy ki is írta pontosan a szöveget.

A nem várt siker

Egészen 1975-ig nem volt szokás, hogy a nagy sikernek szánt filmeket nyáron mutassák be, a stúdiók az év végi ünnepi időszakra tartogatták nagy dobásaikat. De az Universal producerei úgy érezték, hogy a Cápa esetében érdemes kísérletezniük: a korszakban rengetegnek számító, 700 ezer dollárt költöttek el tévés hirdetésekre, és országszerte több mint 400 moziban mutatták be a filmet, ami rekord volt.

Sokat számított az is, hogy a bevásárlóközpontok mozijaiban már légkondi várta az érkezőket, ráadásul a Cápa meglehetősen laza besorolást kapott, azaz kiskamaszok is gond nélkül beülhettek rá. Az erős marketingkampány és a mozikba beszabaduló fiatalok meghozták a sikert, a film 1975-ben 260 millió dolláros bevételt hozott, ami mai árfolyamon 1,5 milliárd dollárnak felel meg. Innentől Spielbergnek soha többé nem kellett a filmek költségvetése miatt aggódnia, a stúdióknál pedig bevett rutin lett, hogy nagy dobásokkal készülnek a nyári szezonra.

A Cápa a közönségsiker mellett három Oscart is elhozott, a legjobb vágás, a legjobb hangok és a legjobb zene kategóriában, de a legjobb filmre nem volt esélye a Száll a kakukk fészkére ellenében, míg a legjobb rendező díjára nem is jelölték Spielberget.